Головко Наталия Ивановна – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка.
Контактная информация: : 067 498 31 90; Golovkonata@ukr.net

Балашова Светлана Филипповна – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.
Контактная информация:sbalashova@ukr.net

Golovko Natalia – Ukraine, Kyiv, PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Contact information: : 067 498 31 90; Golovkonata@ukr.net

Balashova Svitlana – Ukraine, Kyiv, PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Contact information: sbalashova@ukr.net

УДК 78

О. Деркач, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СТАНОВЛЕННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ В ПОЛЬЩІ (КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

Розглянуто тлумачення сутності університетської автономії, проведено огляд досвіду становлення університетської автономії, а також зроблено оцінку йпорівняння становлення університетської автономії в Польщі та в Україні. Обґрунтовано необхідність автономізації університетів України за прикладом становлення університетської автономії в Польщі. Висвітлено аспекти законодавчого забезпечення з питань університетської автономії в Польщі й наведено приклади їхньогоосування на практичній діяльності. Досліджено систему призначення на посаду керівника ВНЗ, а також систему акредитації ВНЗ у Польщі.

Ключові слова: університетська автономія, Болонський процес, вища освіта, університетська освіта в Польщі.

Постановка проблеми. Розширення автономії університетів є вкрай актуальним для України, оскільки це основний шлях, яким рухається вища освіта в Європі, зокрема в Польщі та переважно, у світі. Затримка в реформуванні вищої освіти у країні не лише уповільнює процеси інтеграції країни, а також, враховуючи історичну роль університетів, створює системні перешкоди розвитку країни.

Університетська автономія є складовою громадянського суспільства. За останні 20 років процес перебудови системи вищої освіти в Україні набув постійного, але значною мірою безсистемного характеру. Важливою проблемою перебудови системи вищої освіти України є визначення меж і форм автономії ВНЗ для їхнього ефективного функціонування. Також виникає необхідність підтримувати межу між ступенем автономії й державним регулюванням навчального процесу з метою задоволення соціальних потреб та очікувань.

Впровадження університетської автономії в Україні актуалізує вивчення досвіду тих країн, які розпочали процес адаптації своїх освітніх систем до сучасної загальноєвропейської моделі значно раніше і вже досягли певних успіхів, запровадили та використовують нові принципи й методи у вищій освіті.

На наш погляд, корисним для України може стати досвід Польщі, насамперед через схожість освітніх змін, які зараз відбуваються в Україні та які вже сталися в Польщі.

Аналіз робіт із цієї проблематики свідчить про загальну зацікавленість їхніх авторів питанням як адаптувати специфіку освітньої системи окремої країни до вимог і принципів Болонського процесу.

Метою статті є аналіз польського досвіду становлення університетської автономії в кінці XX – на початку XXI ст.

Завдання статті:

1. Здійснити теоретичний аналіз джерельної бази із зазначеної теми публікації.

2. Охарактеризувати систему розвитку університетської автономії в Польщі в кінці XX – на початку XXI ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні фахівці різних галузей науки досліджували раніше та продовжують досліджувати зараз польський досвід впровадження стандартів вищої освіти в навчальний процес ВНЗ. Зокрема це В. Майборода, С. Касьянова, Ю. Федорик, А. Харченко, А. Василюк, К. Корсак та ін. Власний досвід реформування освіти у вищій школі ретельно дослідили і самі польські науковці. Так, заслуговують на увагу публікації A. Bogaj, P. Krzysztof, T. Lewowicki та інх.

Значну увагу розвитку університетської освіти Польщі приділяє у своїх працях В. Майборода. У своїй роботі "Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець XX – початок XXI ст.), автор деталізує розвиток університетської освіти на науки в Польщі, а також шлях, який пройшла Польща задля досягнення університетської автономії. Головною ідеєю дослідження є положення про те, що проблема розвитку університетської освіти й науки Польщі вийшла за межі національних інтересів окремої держави й набула міжнародного значення.

В умовах світової інтеграції й посилення взаємодії країн поглиблюється міжнародна співпраця, активніше використовується досвід вищих навчальних закладів і наукових установ міжнародного освітнього простору. Розвиток системи університетської освіти в Польщі (кінець XX і початок XXI ст.) як особливої цілісності й органічної частини освітньої системи, її закономірності й тенденції можуть стати основою для модернізації системи вищої освіти України, використання набутого досвіду в сучасних умовах. Цей процес стає ефективним, якщо узгоджено функціонування складових освітньої системи, що створює умови для єдності дій, прямого співробітництва України й Польщі. В. Майборода у своєму дослідженні показала, що в Республіці Польща професори є колегіальною більшістю, яка вирішує питання автономії, стратегії розвитку вищих навчальних закладів і розподілу бюджетних коштів на наукові розробки та вищу освіту, а також отримання державної ліцензії на реалізацію певної програми навчання й обрання ректора [4].

Варто зазначити, що й інші аспекти автономізації університетів, а також їхнього загального розвитку досліджував О. Жабенко, тенденції децентралізації управління освітою в Польщі аналізувала Л. Гриневич,

© Деркач О., 2017

управління освітою в Польщі розглядав Я. Гречка, а також інші вчені-дослідники.

Виклад основного матеріалу. Університетська автономія – це насамперед самостійність, незалежність і відповідальність ВНЗ у прийнятті рішень із питань розвитку академічної свободи, організації науково-дослідної роботи, навчально-виховного процесу, внутрішнього управління, господарської діяльності й іншої діяльності, самостійного підбору та розстановки кадрів у межах, передбачених законодавством.

Слід відзначити, що автономія університетів вважається однією з найстаріших форм самоврядування, яка ще за часів середньовіччя сприяла перетворенню університетів у найвагоміші чинники суспільного й наукового прогресу. Від XII ст. університети мали чотири підставові привілеї: виключне право надавати наукові ступені, право навчати в цілому християнському світі, автономію в юрисдикції, право на страйк і сецесію (відокремлення) від міста. Не зважаючи на значні перетворення університетів протягом близько восьми століть, самоврядування й автономія залишилися їхніми найважливішими атрибутами в усьому світі [1].

Автономія є одним із трьох основоположних принципів діяльності європейських університетів. Тема автономії широко дискутується в Європі та набула особливого значення. Оскільки Польща має значні напрацювання й досягнення в галузі університетської автономії, на нашу думку для вітчизняних вишів є корисним вивчення її досвіду та впровадження прогресивних ідей у вітчизняну практику.

Участь у Болонському процесі визначається як фактом приєднання до "Великої Хартії університетів" ("Magna Charta Universitatum", 18 September 1988, p. 59), так і реалізацією її основних трьох принципів, а саме:

1. Університет є автономним інститутом у середині суспільства з різною організацією, що створює вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання. Для задоволення потреб суспільства його дослідницька і викладацька діяльність повинна бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної та економічної влади.

2. Викладання й дослідницька діяльність в університетах повинні бути нероздільними для того, щоб навчання в них відповідало потребам і запитам змінам у суспільстві, а також досягненням у науковому знанні.

3. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Органи державного управління й університети, кожен у межах своєї компетентності, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги. Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, що здатні передавати свої знання та володіють необхідними засобами для їхнього удосконалювання за допомогою досліджень та інновацій, і студентів, що мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями.

Основною перешкодою процесу модернізації вітчизняної вищої школи в контексті Болонського процесу є низький рівень автономії вітчизняних ВНЗ, що полягає в надмірному державному адмініструванні напрямів їхньої діяльності, насамперед із боку Міністерства освіти і науки України (МОН).

Хартія Університетів України "Академічні свободи, університетська автономія та освіта" (2009) під університетською автономією має на увазі "форму встановлення та повсякчасного досягнення академічних свобод, що визначається як необхідна ступінь незалежності університету: у правоздатності вирішувати завдання розвитку особистості, суспільства; від зовнішнього втручання (від держави й інших суспільних сил) приймати рішення стосовно внутрішньої організації та управління, розподілу фінансових ресурсів і генерування доходів, адміністрування та встановлення власної лінії поведінки (місії) у сфері освіти, науково-дослідної роботи, викладання й інших пов'язаних із цим видах діяльності" [2].

Основою Болонського процесу є переконання, яке поділяється багатьма європейськими країнами та міжнародними академічними організаціями, що в епоху глобалізації слід прагнути максимальної сумісності систем вищої освіти. Це дозволить усім учасникам процесу повною мірою скористатися перевагами культурної різноманітності, відмінностей у традиціях викладання, постійно підвищувати якість освіти, полегшити мобільність студентів і викладачів. Отже, основою Болонського процесу є ті самі цінності, що й в основі ширших процесів європейської інтеграції.

Автономія університетів є необхідною умовою як для побудови європейського простору вищої освіти, так і для модернізації конкретних навчальних планів. Це є фундаментальним положенням Magna Charta Universitatum: Університет є автономним суспільним інститутом, у завдання якого входить виробництво, перевірка, оцінка й поширення культури за допомогою досліджень і викладання. Географічні фактори й історична спадщина спричиняють різні особливості університетів у різних країнах. Для задоволення потреб суспільства університетські дослідження та викладання повинні бути морально й інтелектуально незалежні від будь-якого політичного й економічного тиску [2].

Разом із тим, питання академічної свободи й пошуку оптимального співвідношення між урядом і вищим навчальним закладом, особливо в колишніх соціалістичних країнах постійно актуалізуються, особливо з огляду на те, що колишня, практично повна залежність ВНЗ від політики періодично змінюється на аутичну позицію щодо нього з боку керівництва країни, зумовлену повним нерозумінням суспільної місії університету.

У Польщі склалися специфічні обставини, які певною мірою полегшили процес соціального переходу загалом і трансформацію системи вищої освіти зокрема.

У польському законі про вищу освіту 1990 р. і в ряді інших законодавчих актів встановлено принципи дерегуляції, що суттєво обмежили вплив державних органів на цей сектор освіти [5]. У новій редакції закону про освіту від 2005 р. принципи взаємодії держави та ВНЗ суттєво удосконалені у плані їхньої відповідності Magna Charta Universitatum.

Уаслідок змін у системі управління освітою науково-освітня громадськість отримала засіб контролю дій держави в галузі освіти. Університети самостійно обирають Раду з вищої освіти й Центральну комісію зі справ звань і наукових ступенів. Відповідно до закону про вищу освіту і закону про систему освіти змінилася роль колегіальних органів навчальних закладів, які отримали можливість більше впливати на процес прийняття рішень, що обмежило сферу діяльності одноосібних рішень, сприяло запобіганню можливої сваволі чи диктаторським схильностям керівників закладів освіти, кураторів і міністра освіти, що демократизувало управління ВНЗ [5, с. 5].

Міністерство освіти тепер лише координує та встановлює стандарти навчання, проводить загальний нагляд і контроль законності дій навчальних закладів, розподіляє бюджетні кошти й контролює їх використання, є своєрідним куратором органів самоврядування в галузі освіти. Міністр освіти відповідає за якість освіти в державі, дбає про її популяризацію, а також вирівнювання освітніх можливостей дітей і молоді, які мають труднощі в доступі до освіти.

Особливих повноважень у контексті університетської автономії набув керівник ВНЗ. Він обирається на конкурсній основі, відповідає за якість роботи науково-педагогічних кадрів, сам запроваджує контроль якості освіти.

Законодавство дозволяє також Конференції ректорів ВНЗ і Вищій раді шкільництва (яка складається із представників університетів) застосовувати право вето на будь-які нормативні документи й рішення, що безпосередньо стосуються змісту та організації навчального процесу. Це свідчить про те, що держава на практиці визнала, що в університетській системі зосереджений основний інтелектуальний потенціал нації, і здебільшого університети самі знають, як оптимально діяти в конкретних умовах [6].

У процесі адаптації польської моделі вищої освіти до вимог Болонського процесу запроваджено три рівні підготовки фахівців: перший, 3–4-річний – ліценціат, другий – 1–2-річний – магістратура, третій – підготовка фахівців найвищої кваліфікації – докторантура (3 роки). Крім того, продовжує діяти система габілітації – процедура, адекватна захисту докторської дисертації в Україні [6].

Значимим фактором у реформуванні структури вищої освіти Польщі стала стандартизація навчання за трансферною системою європейських кредитів (ECTS). Вона зокрема дозволила суттєво підвищити гнучкість системи освіти і, отже, якість підготовки студентів вечірньої та заочної форм навчання, а також забезпечити більшу мобільність студентів і викладачів у межах освітнього простору Європи.

У Польщі впроваджено нову систему акредитації ВНЗ, яка базується на контролі:

– наявності внутрішньої системи оцінки якості освіти;

– упровадження системи залікового обсягу освоєння дисциплін за ECTS;

– дотриманням формальних вимог щодо кадрів ВНЗ.

Окрім того, обов'язковою умовою акредитації ВНЗ сьогодні є його участь у програмі SOCRATES-ERASMUS.

Вищі навчальні заклади Польщі відповідно до принципів Болонського процесу та прийнятих за останні два десятиріччя законів і законодавчих актів про освіту здобули право формувати власну стратегію, самостійно обирати пріоритети в навчанні та впровадженні наукових досліджень, витрачати свої ресурси та встановлювати свої критерії для підготовки сучасних високопрофесійних фахівців, створювати нові моделі навчання на різних рівнях освіти, започатковувати пілотні проекти PhD-програм в різних професійних напрямах [6].

Міністерство національної освіти Польщі координує і встановлює стандарти навчання, проводить загальний нагляд і контроль законності дій навчальних закладів, розподіляє бюджетні кошти й контролює їх використання, є куратором органів самоврядування в галузі освіти. Міністр освіти відповідає за якість освіти в державі, дбає про її популяризацію, а також вирівнювання освітніх можливостей дітей і молоді, які мають труднощі в доступі до освіти.

Висновки. Університети Польщі відповідно до принципів Болонського процесу і прийнятих за останні два десятиріччя законів і законодавчих актів про освіту здобули право формувати власну стратегію, самостійно обирати пріоритети в навчанні та впровадженні наукових досліджень розпоряджатися власними ресурсами та встановлювати свої критерії для підготовки сучасних високопрофесійних фахівців, створювати нові моделі навчання на різних рівнях освіти, започатковувати пілотні проекти PhD-програм у різних професійних напрямах.

В Україні переважна більшість європейських і зокрема польських нововведень у освіту натепер повністю прийнятна і процес їхнього впровадження вже розпочався і триває. Так, активно впроваджується дворівнева підготовка фахівців "бакалавр-магістр". У межах міжнародної програми ТЕМПУС-TACIS виконується ряд пілотних проектів, які стосуються автономії ВНЗ, упровадження докторантури за європейськими стандартами, формування системи внутрішнього контролю ВНЗ за якістю освіти. Постійно реформується з наближенням до європейських вимог державна система акредитації та ліцензування [6].

Натепер реальними кроками щодо вирішення питання автономізації університетів в Україні є прийнятий 01.07.2014 р. Закон України "Про вищу освіту". У цьому законі визначаються права вищого навчального закладу, щодо змісту його автономії і вони не можуть бути обмежені іншими законами та нормативно-правовими актами. Також в ст. 2 Закону України "Про вищу освіту" автономія вищого навчального закладу виокремлюється як один зі принципів державної політики у сфері вищої освіти, що трактується як "розвиток автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія вищого навчального закладу зумовлює необхідність такої самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно [3].

Список використаних джерел

1. Ганіткевич Я. Автономія і самоврядування університетів: світ і Україна / Я. Ганіткевич. // Львівський медичний часопис. – 2002. – № 3. – С. 119–122.

2. Хартія університетів України: академічні свободи, університетська автономія та освіта : створена на Міжнар. конф. "Ольвійський форум – 2009" у Ялті 11–15 черв. 2009 р. // Освіта України. – 2009. – 10 лип. – С. 5.

3. Закон України "Про вищу освіту". // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37-39. – С. 2004.

4. Майборода В. Розвиток університетської науки в Польщі: історичний аспект / В. Майборода // Проблеми освіти : наук. зб. : у 4 ч. – К. : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, 2010. – Вип. 63, ч. 1. – С. 214–217.

5. Корсак К. Реформи освіти у Польщі та Україні: уроки і перспективи / К. Корсак // Освіта і виховання в Польщі і Україні (XIX–XX ст.) : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Ніжин : НДПУ, 1998. – С. 3–6.

6. Беганська І. Адаптація вищої освіти Польщі до умов Болонського процесу / І. Беганська, Н. Садовська // Схід: аналітико-інформаційний журнал. – 2009. – № 3 (93), березень-квітень. – С. 114–117.

Надійшла до редколегії 20.04.17

O. Derkach, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FORMATION OF UNIVERSITY AUTONOMY IN POLAND (END OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)

The article discussed in detail the interpretation of the essence of university autonomy, what is interpreted as "University autonomy is primarily the independence and responsibility of the university in making decisions on the development of academic freedoms, organization of research work, educational process, internal control, business activities and other activities, self-selection and placement of personnel to the extent permitted by law. Conducted a review and analysis of formation of experience of university autonomy, the legislation on autonomy in Poland, as well as the estimation and comparison, the establishment of university autonomy in Poland and Ukraine. The article presents a way of formation of University autonomy in Poland, as well as what benefits received Polish universities after its formation. Deals with aspects of the legislative provision for university autonomy in Poland and examples of their use in practice. Investigated the system of appointment of the head of universities and university accreditation system in Poland. In the article the basic principles of the Bologna process, compliance with which is a

requirement for all participants, namely : 1. The university is an autonomous institution in the middle of society with different organization that creates examines, appraises and hands down culture by research and teaching. To meet the needs of society, its research and teaching must be morally and intellectually independent of all political and economic power.

2. Teaching and research in universities must be inseparable in order to study them meet the needs and demands of society that changes and advances in scientific knowledge.

3. Freedom in research and training is the fundamental principle of university life.

The meaning of the notion " university autonomy ", has been detailed. The perspectives of the united, coordinated legally formed experience of the experience of the university education of Poland in Ukraine introduction have been highlighted. The analysis was carried out which actions should be performed for the formation of University autonomy in Ukraine, but also reflected actions that are aimed at its formation.

Keywords: university autonomy, the Bologna process, higher education, university education in Poland.

А. Деркач, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СТАНОВЛЕНИЕ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ АВТОНОМИИ В ПОЛЬШЕ (КОНЕЦ XX – НАЧАЛО XXI ВЕКА)

Подробно рассмотрены толкования сущности университетской автономии, проведен обзор и анализ опыта становления университетской автономии, а также произведена оценка и сравнение, становление университетской автономии в Польше и в Украине. Обоснована необходимость автономизации университетов Украины по примеру становления университетской автономии в Польше.

Ключевые слова: университетская автономия, Болонский процесс, высшее образование, университетское образование в Польше.

Деркач Олександр Анатолійович – Україна, Київ, аспірант І-го року навчання кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Контактна інформація: 096 118 55 21, Derkachsana@gmail.com

Деркач Александр Анатольевич – Украина, Киев, аспирант І-го года обучения кафедры педагогики Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.
Контактная информация: 096 118 55 21, Derkachsana@gmail.com

Derkach Olexandr – Ukraine, Kyiv, PhD student, Department of Pedagogy, Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Contact information: 096 118 55 21, Derkachsana@gmail.com

УДК 37.013.3

М. Жиленко, канд. пед. наук, доц.,
М. Свінціцька, магістрант освітньої програми "Педагогіка вищої школи"
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЛЬ КЛАСИЧНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Досліджено місце й роль класичних університетів у розвитку людського суспільства. Проаналізовано основні детермінанти, що впливали на розвиток класичної університетської освіти від часів заснування перших університетів дотепер. Розглянуто основні моделі класичних університетів, їхні ознаки, трансформацію відповідно до змін провідної організаційної культури суспільства. Досліджено тенденції сучасної освіти, переваги класичних університетів перед іншими типами вищих навчальних закладів. Запропоновано відповідь на запитання: у межах якого типу навчального закладу може вирішуватися проблема відповідності освіти вимогам сучасної організаційної культури суспільства. Висловлено авторське бачення шляхів розвитку вітчизняної класичної університетської освіти.

Ключові слова: університет, ліберальна, утилітарна освіта, організаційна культура суспільства, пошук істини і професійна підготовка, ідеальна модель, спеціалізація класичної освіти, місія гаранта універсальних цінностей і культурного розвитку.

Постановка проблеми. Зміна парадигм учіння відповідно до історичних типів організаційної культури у сучасному світі орієнтують педагогічну науку на пошук нових засад, нового тлумачення методологічних і теоретичних основ визначення змісту і організації процесу підготовки у вищих навчальних закладах [5]. Україна, як держава, що прагне зайняти гідне місце у світовій спільноті має орієнтуватися на найвищий рівень узагальнень в теорії і практиці освітньої діяльності.

Висунення й обґрунтування сучасної педагогічної теорії, що базується на культурологічних і соціально-економічних перспективах розвитку освітнього простору в Україні, має прогностичний, випереджувальний характер і повинна сприяти прискоренню розвитку в усіх сферах суспільних відносин. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує з'ясування ролі й місця освітніх закладів у трансформації суспільства. Визначити типи навчальних закладів, що історично забезпечували підготовку фахівців для найвищих рівнів організаційної культури суспільства на різних етапах його розвитку, дослідити умови їхнього виникнення, моделі, особливості, трансформації у процесі зміни суспільства, ознаки навчального закладу для підготовки сучасного фахівця – у цьому полягають **мета й завдання** роботи.

Стан дослідженості проблеми. У навчальній діяльності завжди будуть присутніми всі типи організаційної культури й саме це дає можливість масової підготовки спеціалістів із вищою освітою. Однак, якщо йдеться про підготовку спеціалістів для найвищого нині типу організаційної культури в суспільстві, треба дослідити, наскільки масовою та всезагальною може бути така підготовка? Який тип навчального закладу може її забезпечити? Якою має бути навчальна діяльність, щоб забезпечити відповідний зміст і рівень компетентності.

Звернемося до історії освіти. Загальновідомо, із XI ст., коли на теренах Західної Європи починають поширюватись політичні, економічні, культурні зв'язки, масово виникають і зростають міста де розвиваються торгівля й ремесла і, як наслідок, у суспільстві з'являється підвищений попит на знання – беруть свій поча-

© Жиленко М., Свінціцька М., 2017